

בברכה²³. וי"א שצריך לברך שהחינוך כשידליק בעצמו²⁴, ולכן מי שלא נכח בהדלקה ישתדל לכל הפחות לשמוע ברכת שהחינוך בלילה הראשון ממי שחי"ב, וכן בחורי ישיבות מבני ספרד יכווננו לצאת בברכה²⁵ "שהחינוך של הדלקת בית המדרש".

מי שהגיע לביתו בשעת לילה מאוחרת ובני המשפחה כבר ישנים, האם צריך להעירם כדי להדליק נרות, או שיכול להדליק לבדו בברכה?

מי שהגיע לביתו בשעת לילה מאוחרת ועדיין לא הדליק נרות בביתו, אם יכול להעיר אחד או שנים מבני הבית כדי שישמעו הברכות, יעשה כן וידליק נרות חנוכה. אולם, אם אינו יכול להעיר אחד מבני הבית, ידליק הנרות בברכה כרגיל²⁶.

האם מותר לאכול לפני הדלקת נרות, ומה הדין אם האב מתעכב מלהגיע לבית ההדלקה ובניתיים אשתו וילדיו רוצים לאכול ארוחת ערב האם רשאים לאכול קודם ההדלקה?

אסור לאכול אכילת קבע (לחם או מיני מאפה מיותר מכביצה (כ-4 גרם)) קודם הדלקת נרות, שמה ימשך בסעודתו וישכח להדליק נרות, אך אכילת ארעי (פת או מיני מאפה פחות מכביצה, פירות, ירקות ושתייה מותר ללא הגבלה) מותרת²⁷. יש להחמיר שלא לאכול סעודת קבע כחצי שעה קודם הדלקת נרות²⁸, ואף אם התחיל קודם בהיתר שמותר לו להמשיך באכילתו, מכל מקום כשמגיע זמן ההדלקה יש לו להפסיק אכילתו ולהדליק, וכן יעשה אף כשעוסק באכילת עראי²⁹.

מכל מקום האיסור לאכול סעודת קבע קודם ההדלקה הוא רק למדליק עצמו, ולכן אם האב מתעכב מלהגיע יכולים בני הבית לאכול אף סעודת קבע גם בהגיע זמן ההדלקה³⁰, ויש אוסרים³¹.

אלמנה או גרושה שמדליקה לעצמה - אסור לה לאכול סעודת קבע קודם הדלקה.

מי שטעה והוסיף או פחת במספר הנרות, האם יצא ידי חובה?

אם טעה והדליק יותר ממנין הנרות הראויים לאותו היום וכבר כבו הנרות - יצא ידי חובה בדיעבד, ואינו צריך לחזור ולהדליק כפי הראוי לאותו היום. ואם הנרות עדיין דולקות יכבה את הנר הנוסף³².

טעה והדליק פחות ממספר הנרות שצריך להדליק באותו הלילה יוסיף להדליק כמספר הרצוי, אף אם נזכר לאחר זמן, ואם כבו הנרות יחזור וידליק את כולם, כדי שיהיה היכר במספר הנרות, אך לא יברך שוב בכל אופן³³.

כמו כן אם כבה נר אחד קודם שהשלים להדליק את כל הנרות, יש לחזור ולהדליק ולהשלים את מספר הנרות שבאותו הלילה³⁴.

מי ששכח ולא הדליק יום אחד האם יש לו תשלומין?

אדם ששכח להדליק נר חנוכה באחד מימי חנוכה,

כגון ששכח להדליק ביום שני, אין לו תשלומים. ולכן למחרת מדליק מספר נרות כפי היום שנמצא בו (אם יום שלישי שלוש נרות) ולא ידליק יותר נרות.

חיילים בשדה הקרב אם חייבים בהדלקת נרות חנוכה, וכיצד ינהגו?

חיילים בשדה הקרב: אם אינם נמצאים בתוך מבנה אלא חונים על פני השדה, אם ניתן להדליק אש ידליקו נרות חנוכה בלי ברכה, כדין מי שאין לו בית. אולם אם נמצאים בתוך מבנה או אוהל המגן מפני רוח וגשמים נחשב האוהל כבית, והדין משתנה בין בחורים לנשואים ובין ספרדים לאשכנזים, כדלהלן:

בחורים: למנהג הספרדים סומכים על הדלקת הנרות בבית הוריהם, ואינם צריכים להדליק נרות, ואם ירצו להדר ידליקו בלא ברכה. למנהג האשכנזים ידליקו בברכה.

חיילים נשואים: לכל הדעות נשוי יוצא ידי חובה בהדלקה שמדליקה אשתו בביתו³⁵, ואם יודע שאשתו לא נמצאת בביתם אלא בבית הוריה, ידליק בברכה.

חייל שנמצא במקום שאין רואים בו נר חנוכה כלל, כגון שאף אחד בסביבתו לא מדליק נרות חנוכה, ידליק נרות בברכה אף על פי שמדליקים עליו בביתו, כדי שיראה פרסום הנס³⁶. וטוב שיכוין שלא לצאת ידי חובה בהדלקת הוריו או אשתו.

זוג נשוי המתארח בבית ההורים בלילות חנוכה כיצד ינהגו בהדלקת הנרות?

למנהג בני אשכנזי שכל אחד מבני הבית מדליק, ידליקו נרות חנוכה לעצמם בברכה³⁷. אך למנהג בני ספרד שרק בעל הבית מדליק - לא ידליקו לעצמם, אלא יצאו ידי חובה בהדלקת בעל הבית ואינם צריכים להשתתף בפרוטה כיון שהם סמוכים על שולחנו (שאוכלים ושותים בחינם) ודאי בעל הבית מקנה להם חלק בשמן ובפתילה³⁸, ויש אומרים שגם המתארחים הסמוכים על שולחנו צריכים להשתתף בפרוטה³⁹. ואם ירצה לצאת ידי חובת כל השיטות, ייתן לבעל הבית פרוטה (חצי שקל) כדי שיזכה לו חלק בשמן. ואם בכל אופן רוצים להדליק לעצמם אינם רשאים לברך אלא ישמעו הברכות מבעל הבית וידליקו מיד נרות לעצמם.

האם יש חובה לערוך סעודה בחג חנוכה, והאם הם נקראות סעודות מצווה?

ריבוי הסעודות הנערכות בחנוכה הם סעודות הרשות, כיון שבחנוכה הגזירה לא הייתה על הגוף אלא על הנפש להמיר דתם, ולכן קבעום בהודיה והלל בלבד ולא בסעודות כמו בפורים⁴⁰, ויש פוסקים שכתבו שיש קצת מצווה בריבוי הסעודות מפני שבאותם הימים חנכו את המזבח. לכל השיטות אם נאמרים דברי תורה ושירות ותשבחות לה' יתברך על הניסים והנפלאות,

נחשבים סעודות אלו לסעודת מצווה⁴¹, כמו כן סעודות שמטרתן לקרב רחוקים לתורה, אף הם נחשבות סעודת מצווה⁴².

נוהגים לאכול מאכלי חלב בחנוכה זכר לנס שהאכילה יהודית את ראש הצוררים מאכלי גבינה כדי שיצמא מאוד, והשקתה אותו יין עד שנשתכר ונרדם וערפה את ראשו, וברחו כל צבאו⁴³.

כמו כן, נוהגים לאכול בחנוכה סופגניות המטוגנות בשמן, זכר לנס השמן של המנורה⁴⁴.

האם יוצאים ידי חובה בנרות חשמל, ומה יעשה מי שנמצא בטיסה או ברכבת ואינו יכול להדליק אש במקומו?

דעת רוב הפוסקים שאין להדליק נרות חנוכה בפנס או בנר חשמלי, משום שאינו דומה כלל להדלקת הנרות בבית המקדש שכללו שמן ופתילה⁴⁵. אולם בשעת הדחק כשאין לו נרות או שמן להדליק או שנמצא במקום בו אי אפשר להדליק אש, יכול להדליק פנס אך ידליק בלא ברכה כדי לצאת יד"ח לדעת המתירים להדליק בפנס⁴⁶. יש לציין כי גם המתירים לא התירו אלא בפנס שיש בו חוט להט בוער, ולא בפנס לד כפי שמצוי בימנו, כמו כן חייב שיהיה בו יכולת לדלוק חצי שעה רצוף בשעת ההדלקה, ושהיה ניכר שמעמידו לשם נרות חנוכה.

מי שנפטר בימי חג חנוכה, האם מותר להספידו בלוויה או בימי השבעה?

אין מספידין את המת בכל שמונת ימי החנוכה⁴⁷, אולם מותר להספיד תלמיד חכם בפניו (היינו בשעת הלוויה בלבד)⁴⁸, גם בזמננו יש דין תלמיד חכם לעניין זה⁴⁹. כמו כן, אם חל יום השלושים בחנוכה - מותר לעשות סעודה ולימוד לעילוי נשמת הנפטר, אך לא יספידו את הנפטר, אלא יאמרו דברי חיזוק וכיבושין.

האם מותר לעלות לקבר בסיום השבעה או השלושים שחלו בימי החנוכה?

בימי החנוכה לא עולים לבית העלמין גם אם חל סיום שבעת ימי האבל או יום השלושים לאבל, ויש לדחות את העלייה לקבר לאחר ימי החנוכה⁵⁰, אולם מותר להשתטח על קברי צדיקים⁵¹.

האם מותר להדליק נרות חנוכה במקומות ציבוריים בברכה?

מסיבות וכנסים הנערכים בימי החנוכה וכן הדלקות מרכזיות הנערכות ברחובה של עיר, נחלקו הפוסקים אם רשאים להדליק בברכה, יש אוסרים כיון שהתקנה היא נר איש וביתו, והוסיפו על כל בית הכנסת שיש בו זכר להדלקת הנרות בבית המקדש מדין מקדש מעט, אבל באירועים וברחובה של עיר לא תיקנו חז"ל להדליק בברכה⁵². ויש מקילין להדליק בברכה במקומות ציבוריים לפרסום הנס כי פעמים רבות הפרסום במקומות אלו גדול יותר מהפרסום בביהכ"ס, ויש להם על מה שיסמוכו⁵³, וכן מנהג חסידי חב"ד.

39 משנ"ב סימן תרע"ו ס"ק ד.
40 ש"ע סימן תרע"ב ס"ב, משנ"ב שם ס"ק ו'.
41 רמ"א שם.
42 אור לציון עמוד רלג, חז"ע עמוד יח.
43 רמ"א שם, בית יוסף סוף סימן תרעה, בא"ח וישב סכ"ד, כה"ח אות טו"ב, חז"ע עמוד יח, אור לציון עמוד רלו.
44 קובץ שריד ופליט בשם רבינו מימון אביו של הרמב"ם, נטעי גבריאל עמוד שיא, חז"ע עמוד יט.
45 שו"ת בית יצחק י"ד סימן קכ, מהרש"ג סימן קז, כה"ח סימן תרע"ג אות יט, חז"ע חנוכה עמוד צג-צד.
46 הליכות שלמה עמוד רפג, אור לציון עמוד רסז, הגר"ח אלישיב פניני תוכה עמוד קמו-קמו, והם התירו אף בברכה, והכרעת החז"ע שם להדליק בלא ברכה.
47 ש"ע סימן תרע"ב ס"א.
48 ש"ע שם ס"ג.
49 ולעניין אשת ת"ח, כתב האור לציון עמוד רלו דאם בעלה בחיים יש להספידה מפני כבוד החכם, ואם אינו בחיים יש להסתפק ושב ואל תעשה עדיף.
50 בא"ח וישב סכ"ב, כה"ח סימן תרע"ג אות כג, חז"ע עמוד יא-יב.
51 בא"ח שם.
52 שבת הלוי ח"ד סימן סה, מנחת יצחק חלק ו סימן סה אות ג, הליכות שלמה עמוד שיד, ציץ אליעזר חלק טו סימן ל.
53 משנת יעקב להגר"ח רזונטל הלכות תוכה עמוד רס, שו"ת או נדברו חלק ה סימן לו, ובחז"ע חנוכה עמוד מז כתב שהמברכים יש להם על מה שיסמוכו, ומה טוב להתפלל שם תפילת ערביה בציבור מיד לאחר ההדלקה כמו שנוהגים בביהכ"ס.

24 ב"ח, פ"ח סימן תרע"ו סעיף א', שו"ת רבבות אפרים חלק ו' סימן תי פסקי הלכות מהרב אלישיב אות ה', חז"ע עמוד קלח, וטעם שברכת שהחינוך היא על הזמן, והיו ככל ברכות הנגהין דבעינן שמיעה וכוונה. ועוד שברכת שהחינוך היא חובת הגוף ולא מהני בה שליחות ועי"ש עוד טעמים לזה. ולפי"ו הוא הדין היפכא שאם אשתו או בנו לא נכחו בשעת ההדלקה של לילה ראשון, שיברכו הם בזמן ההדלקה של נר שני שהחינוך.
25 וכווננו לצאת גם בברכת שעה ניסים, מטעם המבואר בשאלה הקודמת.
26 חז"ע עמוד סב-סד.
27 משנ"ב סימן תרע"ב ס"ק י'.
28 שעה"צ שם ס"ק ד.
29 שו"ת מהרש"ל סימן פה, משנ"ב שם, שעה"צ אותיות יד-טו, חז"ע עמוד סה, הליכות שלמה עמוד רצט סק"ו. מטעם דחישין לפוסקים דזמן ההדלקה הוא רק בחצי שעה הראשונה, וכיון שאין שעות פוסק אף בדברנן, ובפרט כאן שיש פרסומי ניסא.
30 חז"ע שם, פסקי שמועות חנוכה עמוד צח בשם הגר"ח אלישיב, הגר"ח וואנר בקובץ שו"ת מבית לוי ח"י עמוד כב, הגר"ח קנייבסקי תורת המועדים סק"ט.
31 הגר"ח איוע"ב הליכות שלמה עמוד רצט, חוט שני עמוד שיה, שו"ת בצל החכמה ח"ד סימן נח.
32 חכמת שלמה סימן תרע"א, שו"ת קנין תורה ח"ו סימן מח, ח"ו סימן נא, וח"ח סימן לו, שבת הקהתי ח"ג סימן רח.
33 ב"י סו"ס תרע"ב, משנ"ב שם ס"ק ו', כה"ח אות יט.
34 בה"ל סימן תרע"ג ס"ב ד"ה אם כבתה.
35 ואם רוצה להדליק בברכה לדעת הרמ"א רש"א, ויש חולקים.
36 ש"ע תרע"ג סעיף ג.
37 רמ"א סימן תרעה סעיף ג.
38 כה"ח תרע"ג אות ג, חז"ע חנוכה עמוד קמו, אור"צ עמוד רפו.